
Razvijanje in ohranjanje podeželskih naselij

Author(s): Vlado DROZG

Source: *Urbani Izziv*, No. 21/22, PLANIRANJE IN UREJANJE PODEŽELJA (december 1992 / December 1992), pp. 11-14

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180188>

Accessed: 21-02-2025 17:18 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

JSTOR

Vlado DROZG

Razvijanje in ohranjanje podeželskih naselij

Naslov prispevka je zapisan kot moto. Lahko ga razumemo tudi kot poskus združevanja dveh nasprotnih polov - takega, ki je usmerjen v prihodnost, in tistega, ki se obrača v preteklost. Združevanje nezdružljivega? Znano je, da življenje, ki ga živimo sedaj, korenini v preteklosti in se kot izkušnja in izročilo prenaša v prihodnost. E. Cassirer pa ugotavlja, da izhaja pogled na prihodnost v osnovi iz samozavedanja; to pa nastaja pod vplivom preteklosti (Cassirer 1990, 88). Razvijanje in ohranjanje tako nista nezdružljivi kategoriji, saj ju povezuje ista izkušnja. Še več, vsako načrtovanje (razvijanje) je v bistvu uresničevanje ideje, ki ima svoj izvor v preteklosti.

Blizu takemu razmišljanju je pojem kontinuiteta, pogosto uporabljen (in zlorabljen) pojem iz urbanističnega besednjaka. Kontinuiteta ima opraviti z razvijanjem in hkrati ohranjanjem istega.

Ta prispevek govori o tem, kakšen je pomen kontinuitete v urejanju podeželskih naselij.

1. Kaj pomeni razvijanje kontinuitete

Kontinuiteta je zelo širok pojem. Je strukturni pojem, kar pomeni, da nakazuje razmerja med sestavnimi deli. Zato je nujno, da ga vsebinsko omejimo in opredelimo. Iz literature lahko povzamemo naslednje značilnosti kontinuitete (po HWP, 1044):

- označuje celoto, ki kljub delitvam in razmejitvam deluje enotno; kontinuiteta kaže na razmerja med celoto in njenimi deli,
- kontinuiteta je tam, kjer med dvema poloma obstaja težnja po skupni identiteti, kjer gre za združevanje; to ni možno, dokler meje ločujejo, ne pa povezujejo; kontinuiteta je posebna oblika združevanja,

- znotraj kontinuitete ne obstajajo trdne meje; sestavni deli, ki kontinuiteto predstavljajo, tvorijo skupne meje; deljivost znotraj kontinuitete je zmeraj deljivost znotraj iste vrste,
- kontinuiteta vsebuje (se odraža s) časovno in prostorsko sestavino.

Povzamemo lahko, da je kontinuiteta način združevanja elementov, ki sestavne dele povezuje v zaokroženo celoto. Gre za dopolnjevanje in istosmernost, za prevzemanje in vzdrževanje (ohranjanje) značilnosti sestavnih delov in celote.

Ob proučevanju naselij opazimo, kako so se skozi stoletja dograjevala, izgrajevala, se širila, vendar med različnimi razvojnimi fazami ni zaznati večjega preloma ali spremembe v načinu postavljanja in oblikovanja objektov (ter s tem naselja v celoti). Bolj ali manj je ohranjeno isto načelo, ki ima (je dobilo) značaj *geniusa loci* oz. elementa kulturne krajine. V takem razvoju zlahka prepoznamo kontinuiteto, ki se kaže kot ohranjanje prvobitne zasnove in oblike. Ohranjena je namreč ideja, oblikovalska načela, po katerih je naselje tako zasnovano in oblikovano. Ohranjeno je bistvo; tisto osnovno, kar daje naselju značilno podobo in identiteto.

Tovrstno ohranjanje ne pomeni konzerviranja, procesa, v katerem bi nastal živ muzej, skansen, ki bi bil v nasprotju z dosežki in zahtevami sodobnega načina življenja. Smisel ohranjanja je drugje. Gre za prilaganje obstoječemu ter sprejemanje tistih načel stavbarstva, ki so pripeljala do sodobne zgradbe in oblike. Ohranjanje pomeni nadaljevanje in razvijanje že uveljavljenih načel. Postopno odtujevanje in oddaljevanje od prvotnega je neizbežno. Vendar je ob tem procesu zmeraj moč zaznati preteklo, izvorno, nasilen prehod, prelom z nekdanjim načinom urejanja in izgrajevanja naselij je s tem odpravljen.

Tako pojmovana kontinuiteta je lahko pravi izziv za urbaniste in arhitekta. Prilagajanje novogradenj ter novih ureditev obstoječemu in, po drugi strani, potrebam današnjega časa je ustvarjalno delo, katerega rezultat ni zgolj "prilagojena arhitektura". Ob tem nastajajo še nove oblikovne rešitve in estetske kategorije v odnosu med novim in starim, gradbeno-tehnične rešitve, specifične komunalne ureditve. Predvsem pa zahteva tak pristop poglobljeno poznavanje in skoraj intimno razumevanje zgradbe in oblike naselja, njegove geneze, morfološke strukture. Prava vednost je pogoj dobrega delovanja, pravi Sokratova maksima. Moto iz naslova lahko zato razširimo: razvijanje kljub ohranjanju in ohranjanje kljub razvijanju.

2. Zakaj je kontinuiteta primeren način urejanja in oblikovanja naselij

Vprašanje je eno od tistih, ki nimajo enoznačnega odgovora. Povezano je namreč z vrednotami, za te pa vemo, da niso nekaj absolutnega, temveč živijo v določenem časovnem razdobju in kulturnem okolju. Vrednot iz različnih vrednostnih sistemov - ti slonijo na globljih načelih razumevanja sveta in življenja ter izvirajo iz preteklosti - med seboj ne moremo primerjati in jih razvrščati v poseben vrednostni sistem. (Za kaj takega bi potrebovali dovolj trdne kriterije, neodvisne od družbenega trenutka.) "Med enim vrednostnim sistemom in nasprotnim (drugačnim) ni logičnih povezav," pravi Schirmacher (Schirmacher 1978, 39).

Zato je lahko odgovor na vprašanje iz naslova kvečjemu pojasnilo, ne pa utemeljitev. Nadaljujmo z vrednotami: vrednote obstajajo tako dolgo, dokler velja o njih neko splošno prepričanje. Ali je sedanje prepričanje takšno, da podpira kontinuiteto - tega vprašanja ne zmorem niti pravilno formulirati, kaj šele nanj odgovoriti. Dejstvo pa je, da ekološka zavest, ki je v bistvu komplementarna s kontinuiteto, vse bolj prežema

in usmerja naše življenje. Prav tako pripisujemo vse večji pomen naravni in kulturni dediščini. Govorimo o kulturni krajini, regionalni identiteti, arhitekturnih regijah, kar vse so pojmi, ki so blizu kontinuiteti, saj je njihova srž v preteklem. Vse več ljudi se tudi zaveda, da je smiseln način življenja, ki gradi in razvija lokalne vrednote, ne pa posnemanje in prevzemanje tujih. Misel pesnika Milana Dekleve, ko pravi, da smo v bližini konca občutljivi na rojstvo nečesa, morda ponazarja tovrstna stremljenja (Delo, 11. 7. 1992, 26).

Očitno ima pri tem pojav preteklosti in izročila poseben pomen. Svet se, vsaj v duhovnem oz. kulturnem delu, razvija in živi iz podedovanega, ne pa prisluženega oz. pridobljenega (Schirmacher 1978, 39, citat V. Krafta). Obravnavanje preteklosti je zato konstruktiven proces, v katerem dejstva zberemo in povežemo v novo vedenje. To pa bistveno določa razumevanje sedanjosti in pogled v prihodnost.

Posredno implicira kontinuiteto kot način obravnavanja (urejanja) celote tudi gestalt teorija. Eden od zakonov (t. i. transponenca) pravi, da bo celota, če ji spreminjamo merilo, jo povečujemo ali zmanjšujemo, ali če dodajamo ali spreminjamo elemente v istem merilu, še zmeraj delovala enotno in bo prepoznavna (Metzger 1975, 59-62). Prirejeno urbanizmu bi to pomenilo, da bo naselje kljub dograjevanju in preurejanju, če so novosti usklajene z obstoječo strukturo, obdržalo avtentičnost in delovalo kot zaključena celota. In za to pri kontinuiteti pravzaprav gre.

Za takšno stališče najdemo potrdilo tudi v teoriji estetike. Po pojmovanju Platona je lepo tisto, kar je skladno, kar se vključuje v okolico (Perls 1973, 19). Skladnost z okolico pa je vzpostavljena, ko obstaja med novim in starim oz. avtohtonim določena podobnost - po gestalt teoriji - tistih elementov, ki so za obliko celote pomembni (Metzger 1975, 95)¹. Dodajmo še, da vsebuje oblika - to velja še posebej za arhitekturo in stavbarstvo - elemente okolja, v katerem je nastala. V tem je njena

dodatna estetska vrednost. Oblika stavbe ali naselja tvori z neposredno okolico novo celoto (celoto na višji ravni), v kateri oba dela drug drugega dopolnjujeta. Staro, še ne dovolj raziskano, vendar pomembno vodilo iz umetnosti stavbarstva pravi, da ni nič lepo samo po sebi, če nima ustreznega (lepega) viza-vija (Braunfels 1977, 12). Verjetno tiči za tem spoznanje, da sta npr. objekt in naselje z okolico vred (!) prostorsko in vizualno pričevalni celoti.

Objekt je lahko lep in funkcionalen, toda če ni prilagojen okolici, je njegova vrednost manjša. Podobno je z naseljem: če je nova stanovanjska soseska zasnovana in postavljena (locirana) ne glede na starejši del naselja in na pokrajino - okolico samo, je celota razbita, izgubi svojo notranjo koherentnost in strukturo. Prejšnja celota je okrnjena, nova pa (običajno) ni vzpostavljena. Domnevam, da je vzrok takšnega dojemanja nerazpoznavnost ter nekonsistentnost notranje strukture nove celote ter vodilne ideje (temeljnega načela), po katerem je celota zasnovana. Človek je namreč celostno bitje, ki želi v stvareh razbrati načela delovanja in povezovanja ter jih združiti v umljivo in predstavljivo celoto.

Bistvo kontinuitete je zelo kompleksno, poglobljeno, celo arhaično, v celoti najbrž nedoumljivo. In kadar ne poznamo dovolj oz. vseh realnih temeljev nekega pojva, si pomagamo s parcialnimi razlagami in vidnimi označbami. Za ponazoritev kontinuitete se zdijo ustrezne naslednje: kontinuiteta pomeni organski način razvijanja in urejanja, ki ni nasilen do okolice, nasprotno: naravnim razmeram in determinantom je prilagojen; ohranja značilnosti kulturne krajine, kljub temu da je dojemljiv za novosti in potrebe sodobnega življenja; sledovi preteklosti ostajajo še vidni in prepoznavni, kar je pomembno za ohranjanje tradicije, identitete in duhovne kulture; krepi občutek lokalne pripadnosti, kar je pogoj za ohranjanje identitete. Moto iz naslova ima zato tudi tak pomen: razvijanje in ohranjanje podeželskih naselij, kar povezuje tradicijo in sodobnost.

3. V čem se izraža kontinuiteta

Kontinuiteta je pravzaprav samo ideja, pristop v urejanju in načrtovanju. Kaj je za ohranjanje kontinuitete pomembno, je drugo vprašanje, nov problem. V nadaljevanju bomo poskušali nakazati odgovor v tej smeri.

Dejali smo, da pomeni kontinuiteta prevzemanje ideje, bistvenega in prilagajanje tega potrebam in zahtevam časa. Ne gre samo za prevzemanje fiziognomije, temveč tudi morfologije in fiziologije, vseh sestavin, ki tvorijo celoto. Vendar, kateri so bistveni elementi naselja, ki najbolj odražajo njegovo zgradbo in obliko in so pomembni za vzdrževanje kontinuitete?

Iz gestalt teorije izhaja, da ima vsaka celota svoje bistvo, elemente, ki jo sestavljajo in temeljni princip (vodilno idejo), ki elemente združuje v celoto (Metzger 1975). V naselju imajo te kategorije naslednji pomen ²:

- Bistvo naselja je po našem mnenju skupnost - socialna, gospodarska (na ravni osnovne oskrbe), teritorialna skupnost zgradb. Vsaka skupnost ima nekaj skupnega. Razvijanje tega je lahko mo-to urbanističnega urejanja vasi - oblikovati skupnosti in dograjevati obstoječe. V družboslovnem smislu bi to pomenilo nekdanje vsebine vaše skupnosti dopolniti s časom primernimi, v gradbenem oz. prostorskem pa razvijanje že uveljavljene zasnove naselja in načina postavljanja objektov. Skupnost, ki bo delovala kot celota torej.
- Med morfološki elementi, ki tvorijo naselje, imajo nekateri poseben pomen. Imenujemo jih konstitutivni elementi, saj vzpostavljajo naselje v vsebinskem in oblikovnem pogledu. V urejevalskih postopkih bi zato morali biti deležni posebne pozornosti:
 - **hiša**: položaj, razmestitev in oblika hiše so med najbolj oblikotvornimi prvimi naselja; pozornost vzbuja poenotenost, ki

je omejena na določeno kulturnozgodovinsko območje in območje s podobnimi naravnimi razmerami; iz tega izhaja, da sta zgradba in oblika naselja rezultat dejavnikov, ki imajo regionalni značaj, in nikakor nista naključni;

- **prometnice:** za ohranjanje morfološke strukture se zdi pomemben način speljave prometnic (osnovna shema prometnih poti) in obzidanost oz. ulični profil; prometnicam je potrebno vrniti značaj poljavnega prostora in jih razbremeniti zgolj tehnično-prometne vloge;

- **središče:** v vsakem naselju obstaja osrednji prostor, kjer so združene dejavnosti, ki obvladujejo in uravnavajo življenje skupnosti; to je vitalna točka, središče vaškega življenja; zaradi disperzije središčnih funkcij, ki nastajajo v bližini stanovanjskih sosesk, izgublja središče nekdanji pomen, naselje pa bistven element identitete;

- **topografija:** položaj naselja izraža neki globlji odnos med naseljem in pokrajino, še posebej, če upoštevamo, da je položaj izbran in načrtovan; v njem je razviden način razumevanja in prilagajanja naravnim zakonitostim; kot tak bistveno določa zasnovo naselja in razmestitev morfoloških elementov, določa tudi vedute in identiteto kraja; prilagajanje naravnim razmeram in varovanje značilne topografije je zato del kontinuitete.

- Morfološke elemente med seboj povezujejo temeljna načela ali vodilne ideje. Predstavili smo jih že v Urbanem izzivu št. 16-17/1991, zato jih tokrat samo navajamo. To so: prilagojenost naravnim razmeram, členitev prostora po pomenu, členitev prostora po družbenih elementih in poenotenost morfoloških elementov.

Njihova uporabnost in veljavnost ni danes nič manjša kot pred desetletji. Še zmeraj so lahko izhodišča, s

katerimi se lotevamo urejanja naselij. Še posebej, če stremimo za kontinuiteto.

Bistveni elementi in značilnosti naselja so združeni v zgradbi in obliki naselja, v njegovi morfološki strukturi. Ta je izhodišče, vsebinski okvir, kateremu je urejanje v kontinuiteti prirejeno. Pri tem je drugotnega pomena stopnja transformacije oz. urbaniziranosti naselja. Pomembnejše se zdi izhajati iz konkretnih razmer ter razvijanje, ohranjanje ali saniranje na način, ki bo imel obležja avtohtonega - naselja in pokrajine.

S kontinuiteto ohranjamo in razvijamo morfološko strukturo naselij, bi lahko dopolnili vsebino naslova.

Tak pristop k urejanju naselij zahteva spremembo uveljavljenega pojmovanja pokrajine, bivalnega okolja, prostora nasploh. Pokrajina, naselje ..., ti pojmi vsebujejo neko omejitev, nanašajo se na določeno ozemlje. Pokrajina je splet naravnih in družbenih elementov in vsaka je drugačna od sosednje; naselje je tudi prostorsko omejeno, tudi posamezni deli naselja, npr. središče, nove soseske, so med seboj "razmejeni" sicer z mejami, ki jih ne vidimo, jih pa doživljamo. Prostor (v prostorskem planiranju) ni neka matematična kategorija, abstraktna in brezmejna. Je nekaj zaključenega, omejenega, navznoter orientiranega. Vsak prostor ima sestavne dele in razmerja med njimi, ki so nekaj specifičnega v odnosu na sosednji prostor.

Danes je ta zaključenost izpuhtela, kot da ne obstaja več. Poenotenje, univerzalnost, vpliv množičnih medijev in mobilen (prostorsko nevizan) način življenja nekdanjih mej ne priznavajo več. Prostor je postal poligon za lociranje in razmeščanje vseh in vsakršnih dejavnosti, ki mu planerji na parcelo natančno vnaprej določijo namembnost. Pri tem izhajajo iz potreb, ne iz prostora in njegovih omejitev³. Podobno nastajajo hiše v naseljih, ki jih navdihujejo izdelovalci gradbene in stanovanjske opreme ter potrošniška

miselnost. "Treba je prenehati izključno prilagajati prostor in se usmeriti v prilagajanje prostoru," zaključuje P. Gulič (prav tam).

Potrebno je izpostaviti še nekaj: vsak poseg v prostor, v naselje, ima oblikovno dimenzijo. Ne gre samo za vprašanje KJE in KAJ, temveč tudi KAKO! Ta kako je pomemben, ker pomeni izhodišča, merila in vrednote, s katerimi posegamo v prostor in ga s tem sooblikujemo. Upoštevanje kontinuitete, zgradbe in oblike naselja nam iskanje in argumentiranje predlogov lahko olajša.

mag. Vlado Drozg, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani

Opombe:

- ¹ Ob tem pojasnilo: skladnost ne pomeni podrejanja, z okolico je skladno tudi tisto, kar jo likovno nadgrajuje. Skladnost razumemo kot dopolnjevanje, prevzemanje značilnih potez, elementov, tudi detajlov, prevzemanje tistih lastnosti, ki so hkrati izrazne značilnosti.
- ² Postopek opredeljevanja je obdelan v raziskovalni nalogi Morfologija vaških naselij v Sloveniji, IGU 1992 (tipkopis).
- ³ Pronicljivo ugotavlja P. Gulič: "Inovacijske spremembe so torej konstanta, prostor pa spremenljivka. Dejansko pa je ravno obratno. (Delo, 23. 10. 1991, Znanje za razvoj, Gospodarjenje s prostorom v mestu (2))

Literatura

- Braunfels, W., *Abendländische Stadtbaukunst*, Köln 1977.
- Cassirer, E., *Versuch über den Menschen*, Frankfurt 1990.
- Drozg, V., *Morfologija vaških naselij v Sloveniji*, IGU 1992 (tipkopis).
- Historisches Wörterbuch der Philosophie, Bern 1967 (skrajšano HWP).
- Metzger, W., *Psychologie*, Darmstadt 1975.
- Perls, H., *Lexikon der Platonischen Begriffe*, Bern 1975.
- Schirmacher, E., *Erhaltung im Städtebau*, Bad Godesberg 1978.